

*Tändsticksområdet i Jönköping samt
Hospitalsgården, kvarteret Jamben 2 & 3*

Kulturhistorisk utredning, april 2014

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<i>Tändsticksområdet i Jönköping – en orientering</i>	4
<i>Tändsticksområdet i Jönköping – en kort historik</i>	9
<i>Beskrivning och kulturhistorisk bedömning av bebyggelsemiljön och de enskilda byggnaderna</i>	21
<i>Kulturhistorisk analys av Tändsticksområdet</i>	44
<i>Hospitalgården, kv. Jamben 2 & 3. Beskrivning och kulturhistorisk bedömning.</i>	46
<i>Källor och litteratur</i>	55

Kulturhistorisk analys av Tändsticksområdet

Kulturarvsvärden i området som helhet

Stadshistoriskt värde – att åskådliggöra industrins betydelse för Jönköpings utveckling

Tändsticksområdet som helhet utgör en industrihistorisk miljö av omistligt värde för Jönköpings historiska identitet. Export av tändstickor och know-how inom tändsticksproduktion har effektivt spritt Sveriges och Jönköpings namn över hela världen. Jönköpings Tändsticksfabrik var pionjärföretaget inom svensk tändstickstillverkning och under största delen av 1800-talet ledande vad beträffar den tekniska utvecklingen. Området med Tändsticksmuseet i centrum har stora symbolvärden

Industri- och teknikhistoriskt värde

Tändsticksfabriken var under hela sin verksamhetsperiod tekniskt innovativ vad beträffar produkterna och produktionsprocessen. Den ständiga förnyelsen berörde också byggnadsverksamheten, som fortlöpande behövde anpassas till ändringar i tillverkningen. Inom Tändsticksområdet finns en provkarta på olika byggnadskonstruktioner och tekniska lösningar, varav flera är utvecklade speciellt för industriellt byggande.

Värden i stadsbild och arkitektur

Tändsticksområdet representerar en avslutad epok i stadens historia. Området manifesterar sig tydligt

som årsring i stadsbilden – ett visuellt väl avgränsat och distinkt bebyggelseområde. Denna kontrast och olikhet gentemot stadens övriga kvarter gör området annorlunda och intressant. Den industriella arkitekturen är områdets starkaste värdeskapande faktorer, och har format en unik bebyggelsemiljö, som är en stor resurs för hela Jönköping.

Tändsticksområdet är inte och har aldrig varit en stadsdel på samma villkor som Jönköpings affärs- och bostadskvarter. Produktionens speciella behov formade området innanför portvaktskurar och staket, och från stadens sida gällde särskilda regelverk för industrikvarteren.

Bevarad helhetsmiljö som bär på berättelser – pedagogiskt värde

På Tändsticksområdet finns en komplett miljö av industribyggnader från olika skeden av fabriken utveckling. Området utmärker sig därigenom gentemot Jönköpings två övriga dominerande industriföretag från samma epok; Munksjö Bruk och JMW, Jönköpings Mekaniska Werkstad. I de senare har ett enbart urval av byggnaden kunnat bevaras och återbrukats.

Tändsticksområdet är det viktigaste kulturarvet från Jönköpings industriella storhetstid. Fabriken långa verksamhetsperioden mellan 1846 och 1975 sammanfaller med Jönköpings utveckling till en modern industristad. Tändsticksområdet bär på många berättelser; om djärv entreprenörsanda och

tekniska innovationer men också om låga löner och barnarbete i en riskfylld miljö. Tändsticksmuseet utgör navet i ett sådant pedagogiskt perspektiv, där museet kan använda hela området för att hålla historien levande.

Värdering i ett riksperspektiv

Tändsticksområdet är unikt i landet. Sammanlagt har ca 140 tändsticksfabriker, av längre eller kortare livslängd, funnits i Sverige. Tändsticksområdet är idag den enda helt bevarade historiska bebyggelsemiljö från denna bransch, som finns kvar i landet. Området är klassat som ett riksintresse för kulturmiljön.

Analys och antikvariska slutsatser

Slutsatsen av ovanstående är att det övergripande målet ur kulturarvssynpunkt måste vara att Tändsticksområdet bevaras i sin helhet. Endast därigenom kan området behålla sina unika ställning och fylla sin historipedagogiska uppgift att spegla tändsticksproduktion, industriell byggnadsteknik och industrisamhällets levnadsvillkor.

Helhetstänkandet när det gäller Tändsticksområdet bevarande har funnits med under hela den period som området varit i kommunens ägo. Det innebär följande slutsatser:

- Bebyggelsestrukturen som speglar produktionen inom området skall bibehållas. De olika byggnadskropparnas form, volymer, gestaltning och material är inte slumpartad utan ett resultat av funktionella och praktiska behov i tillverkningen. Variationen av högre och lägre byggnader inom området berättar något om produktionsprocessen och om vilken byggnadsteknik som var funktionell för dess behov.
- Detta innebär att låga byggnader inte utan vidare kan utökas med nya våningsplan utan att industrihistoriska värden förloras.
- Variationen i fasadmaterial återspeglar 1800-talets utveckling beträffande byggnadsteknik, brandsäkerhetstänkande och arkitekturideal. Denna variation har både byggnadshistoriskt och stadsbildsmässigt värde.

- Tekniska anordningar, infrastruktur som finns kvar inom området skall bevaras, då den är av stort värde för den industriella atmosfären; industrispår, delvis under asfalt, traverser, viadukt.
- Industriområdet är något som skiljer sig från stadsbilden i övrigt genom sin annorlunda ”stadsplan” och bebyggelsestruktur
- Tändsticksområdet kan konkurrera endast genom av vara annorlunda. Ta vara på och utveckla ”annorlundaheten”! Att försöka efterlikna citystrukturen leder fel.
- Studera ljusförhållandenas betydelse för kvaliteten i området; de låga byggnaderna i området medger solinsläpp här och var och skapar attraktiva ytor för utomhusservering. Förhöjda husnivåer skulle göra området mörkare och mindre behagligt att vistas i.
- Den visuella variationen; olika fasadmaterial och färger, olika volymer och byggnadshöjder, många detaljer, patina, allt är spår av människors verksamhet och förmedlar historiens vingslag.
- Bevara den tydliga avgränsningen med tegelmuren mot Västra Storgatan.
- Behålla portvaktskuren vid västra sidan, eventuellt förstärka intrycket av port.
- Flankerande två stora lindar vid valvet i väster är betydelsefulla för miljön. Behövs särskilt skydd!
- Förbättra entréförhållanden från öster.

Rivning respektive tillägg

Rivningar av befintliga byggnader bör betraktas som uteslutna, mot bakgrund av ovanstående analys.

- Nya tillägg är möjliga men fordrar kunskap om området och innebär en känslig balansgång.
- Förändringar bör ske i måttlig takt med hänsyn till befintlig verksamhet.
- Tilläggen får inte dominera, ta över och ange tonen i ett område vars värden är så påtagligt historiska.